

Bir Türk Parlamenterin (Ali Rıza Türel) Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı ile İlgili Değerlendirmeleri

Assessments of a Turkish Parliamentarian (Ali Rıza Türel) on the Conference for European Economic Cooperation

Ali Servet ÖNCÜ*

Öz

İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra dünya iki kutuplu bir hale gelmiştir. Bir tarafta demokrasi ile yönetilen Amerika Birleşik Devletleri diğer taraftan komünizmle yönetilen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği bu iki kutuplu dünyada birbirlerine karşı üstünlük kurmaya çalışmışlardır. Bu rekabette bazı devletler ABD ile bir kısım devletler ise SSCB ile birlikte hareket etmişlerdir. Bu sebeple İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda ABD ve SSCB'nin kontrolünde birçok yeni oluşum ortaya çıkmıştır. ABD, Sovyet tehlikesine karşı önce Türkiye'ye ve Yunanistan'a yönelik "Truman Doktrin"ini ilan etmiş arkasından Avrupa kıtasını ekonomik olarak ayağa kaldırmayı amaçlayan "Marshall Planı"ni devreye sokmuştur. Marshall Planı'nın ilan edilmesinin sebebi Avrupa'nın henüz daha SSCB'nin kontrolüne girmeyen bölgelerinin ekonomik olarak desteklenmesi ve SSCB'nin bu ülkelerde etki sahası oluşturmasının önüne geçmektir. ABD, yaptığı çağrı ile Avrupa ülkelerini plandan istifade etmeye davet etmiştir. SSCB'nin kontrolündeki bir kısım Avrupa ülkesi bu çağrıyı reddetmiş, diğer Avrupa ülkeleri ise plandan yararlanacaklarını ilan etmişlerdir. 1947 yılı Temmuz ayında Paris'te toplanan Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı'nın toplanma amacı Marshall Planı'ndan yararlanacak ülkelerin ihtiyaçlarını ABD'ye bildirmektir.

Türkiye, Marshall Planı'ndan yararlanmak istediğini ilan etmiş ve Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı'na katılmıştır. Konferansta Türkiye'yi temsil eden heyette Cumhuriyet Halk Partisi Konya Milletvekili Ali Rıza Türel de yer almış, Türel konferansla ilgili izlenimlerini bir rapor halinde dışişleri bakanlığına sunmuştur. Türel raporunda Marshall Planı'nın ilan edilme gerekçelerini, Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı'nın teşkilat yapısını, çalışma safhalarını anlatmıştır. Türel ayrıca konferansta hazırlanan genel raporun içeriği ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermiş ve raporu Türkiye açısından değerlendirmiştir.

Bu çalışmanın amacı Türel'in Marshall Planı, Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı ve bunun Türkiye'yi ilgilendiren yönleri ile ilgili verdiği bilgiler ve yaptığı değerlendirmeleri ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Ali Rıza Türel, Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı, Marshall Planı, Rapor, Türkiye

Abstract

The world has become bipolar right after WWII. The democratic US on the one side, and the communist USSR, on the other, tried to dominate the World. In this rivalry, some states sided with the US and some others with the USSR. The post-WWII period witnessed several developments initiated both by the US

Makale Geliş Tarihi: 10.06.2020. Makale Kabul Tarihi: 30.09.2020.

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü,
E-mail: aliservetoncun@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5001-8514.

gazi

Akademik
Bakış

105

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

and the USSR. The US declared "the Truman Doctrine" which was a life saver for Turkey and Greece against the Soviet threat, and then activated "the Marshall Plan" aiming at strengthening Europe economically. The Marshall Plan was declared in order to prevent the Soviet influence in these countries which were not yet controlled by the USSR. The US has invited the European countries to be part of the plan. Some countries in Europe which were under the Soviet control have refused this invitation, the other countries have declared that they are willing to benefit from the plan. The aim of the Conference for European Economic Cooperation (CEEC) which assembled in July 1947 was to report the needs of the countries that will benefit from the Marshall Plan. Turkey has declared that it will benefit from the Marshall Plan and participate in the CEEC. Ali Rıza Türel, the Konya deputy of the Republican People's Party (CHP) was a member of the delegation that went to Conference. He presented his opinions about the congress to the government as a report. In his report, Türel explained the reasons for the announcement of the Marshall Plan by the US, the organizational structure and the working phases of the CEEC. Türel also gave detailed information on the general report laid out at the conference and evaluated the report from the stand point of Turkey. The main aim of this study is to put forward information given by Türel and his personal assessments on the Marshall Plan, the CEEC and their impacts on Turkey.

Key Words: Ali Rıza Türel, Conference for European Economic Cooperation, Marshall Plan, Report, Turkey

Giriş

Marshall Planı'nın ilan edilmesinden hemen sonra 12 Temmuz 1947 tarihinde on altı Avrupa ülkesinin bir araya gelmesiyle toplanan Paris Konferansı'nda Türkiye'yi, Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu'nun başkanlığında oluşturulan bir heyet temsil etmiş, heyette Cumhuriyet Halk Partisi Konya Milletvekili Ali Rıza Türel¹ ikinci delege sıfatıyla yer almıştır.² Türel, konferansta oluşturulan komitelerden biri olan Avrupa İktisadi İşbirliği Komitesi'nde de görev yapmış, konferansla ilgili izlenim ve değerlendirmelerini rapor halinde Dışişleri Bakanlığı'na göndermiş, rapor bakanlıkça 23 Aralık 1947 tarihinde başbakanlığa sunulmuştur.³ Türel raporunda konferansın toplanma süreci, organları, çalışma safhaları, konferansta hazırlanan genel raporun içeriği, konferansın Türkiye açısından önemi ve sonuçlarıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.

Makalede, Ali Rıza Türel'in, Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı'na ve konferans çalışmalarına nasıl yaklaştığı, bu konudaki değerlendirmelerinin neler olduğu ve hazırladığı rapor doğrultusunda konferans safahatında neler yaşandığı sorularına cevap aranıp konu ile ilgili analizler yapılacaktır.

1 1899 yılında Üsküp'te doğmuştur. V. VI. VII. Ve VIII. Dönemlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nden milletvekili seçilmiştir. 10 Mart 1943 – 4 Nisan 1946 tarihleri arasında Adliye Vekilliği görevinde bulunmuş, 25 Eylül 1960 tarihinde hayatını kaybetmiştir. İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – V. Dönem, 1935 – 1939, c. II, (Özgeçmişler)* Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 26, Ankara 2000, s. 481 – 482.

2 Ulus 8 Temmuz 1947, s. 1,4, Akşam 25 Ocak 1948, s. 1,2.

3 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 – 14.

İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Amerika Birleşik Devletleri - Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Rekabeti

İkinci Dünya Savaşı'nda müttefik olan ABD ve SSCB'nin politikaları savaştan sonra dünyanın birçok coğrafyasında birbirinden ayrııştı.⁴ SSCB ordularının savaşın devam ettiği 1944 yılından itibaren Doğu Avrupa ve Balkanlara yerleşmeye başlayıp bu bölgelerde etki sahaları kurması, ABD'yi oldukça rahatsız etmişti. Bunun yanında ABD ve SSCB, Almanya'nın ve Kore'nin geleceği konusunda derin bir anlaşmazlık içindeydiler. Aynı dönemde SSCB'nin Türkiye, Yunanistan ve İran'a yönelik politikaları ABD'nin Sovyet yayılmacılığı konusundaki kaygılarının artmasına neden olmuştu. Yine savaştan sonra komünist ve sosyalist partilerin Fransa, İtalya, Belçika, Finlandiya ve İzlanda siyasetinde ağırlıklarını artırmaları ABD için endişe verici bir başka gelişmeydi.⁵ Bu yıllarda Uzakdoğu'da Kore'den başka Çin, Vietnam, Endonezya, Malezya ve Burma (Myanmar)'da ki komünist faaliyetler de ABD'yi rahatsız eden gelişmelerdi.⁶

ABD, kendisine bir tehdit olarak gördüğü SSCB politikalarına karşı hızla siyasi, askeri ve ekonomik önlemler almıştı. Savaşta adeta bir harabeye dönmüş Avrupa'nın özellikle ekonomik olarak ayağa kaldırılması SSCB'ye karşı alınan siyasi ve askeri önlemlerin başarı şansını artıracaktı. ABD Başkanı Harry S. Truman başlangıçta duruma biraz da iyimser yaklaşarak Avrupa'nın, sağlayacağı kredilerle, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından yürütülecek istikrar programlarıyla ve Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası tarafından desteklenecek imar planlarıyla toparlanabileceğini düşünüyordu. Fakat Avrupa'nın durumunun düşünülenden daha vahim olması ve ekonomik krizin her geçen gün derinleşmesi daha kapsamlı bir program uygulama fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Amerikalı düşünür Walter Lipmann, Avrupa'daki ekonomik krizin üstesinden gelinememesi halinde dünyanın kaosa sürükleneceğini iddia etmiş bu çerçevede Avrupa'da ekonomik bir birlik oluşturulması fikrini ortaya atmıştır. Lipmann, programın en az Ödünç Verme ve Kiralama Yasası⁷ kadar detaylı yürütülmesi, yardımın ekonomik bütünleşmeyi hızlandırması ve yeniden imarı kolaylaştırması için ülkeler ölçeğinden ziyade bir bütün olarak yapılması fikrini savunmuştur.⁸

4 Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Yayınları, 17. Baskı, Ankara 1998, s. 206-229.

5 Oliver Stone - Peter Kuznick, *ABD'nin Gizli Tarihi*, (çev. Türkan Çolak), Profil Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 191-238, Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 18. Baskı, İstanbul 2012, s.484-486, 511-525, 542, 551-554, Sander, a g e, s.246-248.

6 Antony Best vd., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, (çev. Taciser Ulaş Belge), Siyasal Kitapevi, 2. Baskı, Ankara 2015, s. 278-286.

7 Bu yasaya göre ABD, Mihver devletlerine karşı güvenliğini güvence altına almak isteyen ülkelere yiyecek ve savaş malzemesi dâhil her türlü yardımı yapacak ve yardımın geri ödenmesi konusu savaştan sonraya bırakılacaktı. Ödünç Verme ve Kiralama Yasası ile ilgili bknz. Eugene Staley "The Economic Implications of Lend - Lease" The American Economic Review, vol.33, No.1, Part 2, Supplement Papers and Proceedings of The Fifty Fifth Annual Meeting of American Economic Association (March 1943), s. 362-376.

8 Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler*

Gazisi

Akademik
Bakış

107

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

Önceleri bu ve benzeri yaklaşımlara mesafeli duran Truman Hükümeti 1947 yılından itibaren ticaretin dünya ölçeğinde serbestleşmesi fikri doğrultusunda Avrupa bütünleşmesi veya en azından Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesi fikrine sıcak bakmaya başlamıştır. ABD'yi bu fikre yaklaştıran bir başka sebep ise SSCB ile iki yılı aşkın bir zamandır devam eden görüşmelerde yeni dünya düzenine ilişkin ortak bir noktada buluşulamamış olmasıydı. ABD Hükümeti ülkesindeki federal yapıya benzer, gümrük duvarları kaldırılmış ve her tür ticari sınırlandırmalardan arındırılmış bir Avrupa'nın refah seviyesini yükselteceğine, komünizme karşı durabileceğine ve ABD ekonomisine olumlu etki yapacağına inanıyordu.⁹ ABD'nin SSCB'nin politikalarına karşı attığı en önemli ekonomik adımlardan biri 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Truman tarafından kongreye sunulan plan olmuştur. "Truman Doktrini" olarak bilinen plana göre başkan, kongreden komünizm tehdidine karşı Yunanistan ve Türkiye'ye dört yüz milyon dolar bütçe tahsis etmesini istemiştir.¹⁰

Aslında ABD, küresel bir rakip ve tehdit olarak gördüğü komünizme karşı ekonomik alanda ilk adımı Bretton Woods Sistemi'ni kurarak atmıştı. ABD ve İngiltere, dış ticaret kısıtlamalarının, ulusal sanayileri destekleme ve diğer merkantilist politikaların 1920'lerin sonunda patlak veren ekonomik buhranın çıkmasında etkili olduğu düşüncesindeydiler.

Ayrıca bu politikalar aşırı milliyetçiliği tetiklemiş ve Nasyonal Sosyalistlerin Almanya'da iktidara gelmesine neden olmuştu. Bu çerçevede iki devlet küresel ekonomik ilişkileri yönetebilmek için yeni bir sistemin gerekliliği konusunda anlaşmışlardı. Her iki devlet serbest piyasayı ön planda tutan ve Avrupa'daki sanayileşmiş ülkelerin bir an önce toparlanmalarını destekleyecek liberal uluslararası bir ekonomik sistem sayesinde iki dünya savaşı arası dönemde ekonomide yaşanan olumsuz gelişmelerin ve bunun siyasete olumsuz etkilerinin tekrarlanmayacağını düşünüyorlardı.

Bu yeni ekonomik sistemle, kalkınmış kapitalist toplumlar ortaya çıkacak, bu da dünya genelinde komünizmin yayılmasını önleyecekti. 1-22 Temmuz 1944 tarihinde New Hampshire Bretton Woods'ta toplanan konferansta kırk dört ülkenin temsilcileri bu yeni ekonomik model üzerinde anlaşmışlar, Bretton Woods Anlaşması çerçevesinde ülke ekonomilerine destek vermek üzere Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştu.¹¹

Fakültesi Dergisi, Ankara 1996, S. 1-4, C. 51, s.275-276.

9 Erhan, a g m, s.276

10 The Department of State Bulletin, 23 March 1947, Vol. XVI. No:403, Publication: 2786, US. Government Printing Office, Washington DC. s. 534-537.

11 The Department of State Bulletin, 30 July 1944, Vol. XI. No:266, Publication:2155, US. Government Printing Office, Washington DC. S. 11-114; Steven W. Hook, John Spanier, Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze, (çev. Özge Zihnioğlu Tanılı), İnkılâp Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 49-50.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle SSCB ve diğer müttefik devletler arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik anlaşmazlıklar su yüzüne çıkmış yapılan onlarca temas müttefikler arası sorunların çözülmesine katkı sağlayamamıştı. ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall, 28 Nisan 1947 tarihinde Moskova'da yapılan müttefik devletler dışişleri bakanları toplantısından büyük bir hayal kırıklığı yaşayarak dönmüştü. Marshall, bu toplantı için yaptığı seyahatte hem SSCB'nin Almanya sorununu çözme konusundaki isteksizliğine hem de Batı Avrupa'nın ekonomik ve psikolojik yıkımına şahit olmuştu.¹²

Altı yıl boyunca devam eden savaşta kıtadaki konutların önemli bir kısmı kullanılamayacak duruma gelmiş, hava bombardımanları şehirlere oldukça büyük zarar vermişti. Savaş süresince ve savaştan sonra milyonlarca insan göçmen durumuna düşmüş, yiyecek bulma sıkıntısı yüzünden milyonlarca insan açlık ve salgın hastalık tehdidiyle karşı karşıya kalmıştı. Bir diğer ağır hasar ulaşım alanında görülmekteydi. Ticaret filoları, demiryolları, tren vagonları, köprüler, karayolları, kanalları ve tramvaylar büyük ölçüde hasar görmüş ve iş göremez hale gelmişti. Ülke ekonomileri küçülerek, üretim büyük oranda düşmüştü.¹³ Savaş boyunca yorgun düşen kıtanın doğusu savaşın son yıllarından itibaren SSCB'nin etkisine girmişti. Batı Avrupa ve Orta Avrupa ise hem ekonomik, siyasi ve sosyal krizlerle baş etmeye çalışmış hem de büyük bir çoğunluğunun bir tehdit olarak algıladığı komünizmle yüz yüze gelmişti. Bu aşamada Batı Avrupa, karşı karşıya kaldığı sıkıntıları aşmak için ABD'ye ihtiyaç duyarken, ABD ise Batı Avrupa'yı SSCB'ye karşı korumak için harekete geçmişti.

Avrupa ülkeleri buğday, pamuk, kükürt, şeker, makine, kamyon ve kömür gibi hem yaşamlarını hem de ekonomik faaliyetlerini devam ettirebilmek için gerekli olan ihtiyaç kalemlerini büyük oranda ABD'den temin ediyorlardı. Fakat savaştan sonra her açıdan enkaz haline gelmiş Avrupa ülkelerinin bunların bedelini ödeyecek maddi güçleri yoktu. ABD ise ihtiyacı olan hemen her şeyi ya ülke içinden ya da Amerika kıtasından kolayca temin ettiği için ekonomik olarak sıkıntı çekmiyordu. Bu tablo Avrupa'nın ABD'ye bağımlılığı anlamına gelen dolar açığı sorununu ortaya çıkarıyordu.¹⁴

Marshall Planı ve Avrupa'da Ekonomik İşbirliğinin Temellerinin Atılması

ABD, Truman Doktrini'nin ilanından sonra Avrupa'ya yardım meselesini gündemine almış, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Dean Acheson, Dışişleri - Savaş - Donanma Bakanlıkları Koordinasyon Komitesi'nden yapılması düşünülen yardım konusunda çalışma yapmasını istemiş, komite konu ile çalışmalar yapmak üzere ilgili geçici bir kurul oluşturmuştur. Kurul yardım yapılacak ülkeleri tespit

12 Tony Judt, *Savaş Sonrası 1945 Sonrası Avrupa Tarihi*, (çev. Dilek Şendil), Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2009, s. 121.

13 J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, (çev. Fethi Aytuna), İnkılap Kitapevi, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 669-671.

14 Hook, Spanier, a g e., s. 53-54.

Gazi

Akademik
Bakış

109

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

etmiş, ayrılacak kaynağın miktarını, yardımların kapsamını ve başarısızlık durumunda ortaya çıkacak sonuçları değerlendirmiş, konu ile ilgili ilk raporunu 21 Nisan 1947'de açıklanmıştır.¹⁵

Acheson, 8 Mayıs 1947 tarihinde Cleveland Mississippi'de yaptığı konuşmada ABD'nin dünyanın diğer bölgeleri ile olan ekonomik ilişkilerinin önemine dikkat çekmiş, zor durumda olan ülkelere yapılacak yardımın barış ve refah açısından taşıdığı öneme değinmiş ve ABD ile Avrupa ülkeleri arasındaki ödemeler dengesi açığının Avrupa ülkeleri adına düzeltilmesi gerekliliğine işaret etmiştir.¹⁶

ABD'de konu ile ilgili bir diğer çalışma Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Dairesi'nde başkanlığını George Kennan'ın yaptığı bir çalışma grubu tarafından yürütülmüş burada Dışişleri – Savaş - Donanma Bakanlıkları Koordinasyon Komitesi'nden daha kapsamlı çalışmalar yapılmış, grup konu ile ilgili ilk raporunu 23 Mayıs 1947 tarihinde Dışişleri Bakanı Marshall'a iletmıştır. Raporda yardımın ağırlıklı olarak Batı Avrupa ülkelerine yapılması ve yardıma 1947 yılı yaz aylarında başlanması tavsiye edilmiştir. Rapora göre; Avrupa'nın yeniden imarı için birinci aşamada kıtayı ekonomik darboğazdan kurtaracak kısa vadeli bir strateji, ikinci aşamada ise uzun vadeli bir program önerilmiştir. Rapora göre kısa vadede Avrupalı devletlere güven verilmeli, Ren bölgesinde kömür üretimine hemen başlanmalı ve çıkarılan kömür tüketim alanlarına hemen ulaştırılmalıydı. Çalışma grubu uzun vadede ise ABD'nin Avrupa meselelerine asgari düzeyde karışmasını ve Avrupa'yı ayağa kaldıracak bir program geliştirildikten sonra bunun uygulamasının Avrupa devletlerine bırakılmasını tavsiye etmiştir.¹⁷

Ülkesine döndükten sonra Truman'ın da desteği ile Avrupa Kalkınma Programı üzerinde çalışan Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşma ile "Marshall Planı" olarak bilinen ve Avrupa kıtasını ekonomik olarak ayağa kaldırmayı hedefleyen projeyi ilan etmiştir.¹⁸ Marshall konuşmasında ABD'nin bundan sonra herhangi bir saldırıya cesaret verecek sosyal ve ekonomik şartları kökünden söküp atma görevini üstlendiğini açıklayarak, ülkesinin politik karışıklıklardan ve umutsuzluklardan kurtulmak, dünya ekonomisini rayına oturtmak ve özgür kurumları desteklemek amacıyla Avrupa'ya yardım edeceğini belirtmiştir.¹⁹ Marshall, Avrupa'nın üç veya dört sene süreyle dışarıdan ve özellikle ABD'den büyük miktarda gıda ve diğer ihtiyaç maddeleri ithal etme mecburiyetinde bulunduğunu, bunun için de büyük ölçüde yardıma

15 Erhan, a g m, s.276

16 Erhan, a g m, s.277-278.

17 Erhan, a g m, s.277.

18 The Department of State Bulletin, 15 June 1947, Vol. XVI. No:415, Publication:2843, US. Government Printing Office, Washington DC. S. 1159-1160.

19 Henry Kissenger, *Diplomasi*, (çev. İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2002, s. 422.

gereksinim duyduğunu, yardımın gerçekleşmemesi durumunda ise gayet vahim ekonomik, sosyal ve politik çözümlerle karşı karşıya kalacağını vurgulamıştır. Marshall ayrıca yapacakları yardımından önce, Avrupa devletlerinin ihtiyaçlarını belirlemelerini ve ABD'nin alacağı önlemleri etkili kılabilmek için neler yapabilecekleri hususunda aralarında anlaşmaları gerektiğini ifade etmiştir.²⁰

İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, planı kabul ettiklerini bildirmiş, İngiltere'nin aksine Fransa plana temkinli yaklaşmıştır. ABD, Almanya'yı Batı Avrupa sistemine dâhil etmek ve bu ülkeyi komşularının güvenlik endişelerini ortadan bitirerek ayağa kaldırmak istiyordu. Fakat Fransa, Almanya'nın bölünmüş olarak kalmasını ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında olduğu gibi Alman egemenliğine sınırlamalar getirilmesini istiyordu. Buna rağmen Fransa Başbakanı Paul Ramadier ve Dışişleri Bakanı Georges Bidault planı hemen reddetmemişler ve plana olumlu yaklaşan diğer Avrupalı ülkelerle müzakere edip, görüş bildirmeyi uygun bulmuşlardır.²¹ Bu çerçevede Bevin ve Bidault savaşta müttefikleri SSCB'nin görüşlerini öğrenmek üzere harekete geçmişler, SSCB Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov'un da katılımıyla, üç dışişleri bakanı, 27 Haziran 1947'de Paris'te buluşmuşlardır. 3 Temmuz'a kadar devam eden görüşmelerde Molotov'un, planı Avrupa Devletlerinin hâkimiyet haklarını tehdit eden bir girişim olarak görmesi nedeniyle mutabakata varılamamıştır.²²

Paris'teki müzakerelerden iki gün sonra ise Bevin ve Bidault İspanya'daki tüm Avrupa devletlerine, Marshall Planı hakkında yapılacak konferansa katılmaları için çağrıda bulunmuşlardır. Bu çağrıya aralarında Türkiye'nin de bulunduğu on dört ülke olumlu cevap vermiştir.²³ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB'nin etki alanına giren Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan ve Finlandiya gibi ülkeler ise Moskova'dan gelen uyarılar doğrultusunda konferansa katılmayacaklarını duyurmuşlardır.²⁴ 12 Temmuz 1947'de Paris'te Quai d'Orsay'da bir araya gelen, İngiltere, Fransa, Türkiye, Avusturya, Belçika, Danimarka, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre hükümetleri temsilcileri Avrupa'nın acil ihtiyaçlarını belirlemek için Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı (Conference of European Economic Co-operation, (CEEC) isimli örgütü kurmuşlardır.²⁵ 22 Eylül 1947 tarihine kadar devam eden toplantılarda, hem bu devletlerin ABD'den taleple-

20 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 2.

21 Çağrı Erhan, ABD ve NATO'yla İlişkiler, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, (editör Baskın Oran), C. 1: 1919 - 1980, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2001, s. 538-539, Erhan, a g m, s.279.

22 Ulus 3 Temmuz 1947, s. 1, 4.

23 Ulus 4 Temmuz 1947, s. 1, 4, Ulus 8 Temmuz 1947, s. 1, 4.

24 Kâmuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 255, Ulus 9 Temmuz 1947, s. 1,4, Ulus 10 Temmuz 1947, s. 1,4,

25 Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980, "Batı Avrupa'da İktisadi ve Sosyal Bütünleşme" 1945-80*, (çev. Savaş Aktur), Dost Kitapevi, 1. Baskı, Ankara 2002, s. 322, Erhan, a g m, s. 280.

Çağrı

Akademik
Bakış

111

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

rini içeren ayrıntılı bir rapor hazırlanmış hem de ileride gerçekleşecek Avrupa ekonomik işbirliğinin temelleri atılmıştır.²⁶ CEEC toplantıları devam ederken 27 Temmuz'da, Bevin, Bidault ve Molotov bir kez daha bir araya gelmişler, Molotov, devletlerin kaynaklarının miktarının araştırılmasının egemenliklerini zedeleyeceğini gerekçe göstererek planı bir kez daha kabul etmeyeceklerini açıklamıştır.²⁷

Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı'nın Teşkilat Yapısı

Yukarıda da belirtildiği üzere konferansta Türkiye'yi başkanlığını Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu'nun yaptığı bir heyet temsil etmiş, Cumhuriyet Halk Partisi Konya Milletvekili Ali Rıza Türel ise heyette ikinci delege sıfatı ile yer almış ve konferansla ilgili izlenim ve değerlendirmelerini konferanstan sonraki günlerde bir rapor halinde dışişleri bakanlığına iletmıştır.

Türel, raporunun birinci bölümünde konferansın teşkilat yapısı ve çalışmalarıyla ilgili bilgi vermiştir. Buna göre konferansın ilk oturumunda başkanlığa İngiltere Dışişleri Bakanı ve Baş Delegesi Ernest Bevin seçilmiş, 13 Temmuz günü yapılan toplantıda ise konferansın teşkilat yapısı, Avrupa İktisadi İşbirliği Komitesi, İcra Komitesi, Teknik Komiteler, Başkan, Genel Raportör ve Genel Sekreter olarak şekillenmiştir. Avrupa İktisadi İşbirliği Komitesi ve İcra Komitesinin başkanlığına İngiltere delegesi Oliver Franks, Genel Raportörlüğe Fransa Delegesi Herva Alphand ve Genel Sekreterliğe bir başka Fransa delegesi Claude Bouchinet-Serreules seçilmişlerdir.²⁸

Görüşmelerde İktisadi İşbirliği Komitesi'nin demokratik bir yapıda olması fikri benimsenmiş, Menemencioğlu'nun da aralarında bulunduğu bazı delegelerin teklifi üzerine, komitede konferansa katılan on altı devletin de temsil edilmesi teklif edilmiş, böylece komitenin bir diğer ismi de "On Altılar Komitesi" olmuştur. Komitenin görevi en geç 1 Eylül 1947 tarihine kadar ABD'ye verilmek üzere, dört yıllık bir dönem için, Avrupa'nın imkânlarını ve ihtiyaçlarını gösteren bir rapor²⁹ hazırlamak olarak belirlenmiştir. İcra Komitesi ise İktisadi İşbirliği Komitesine yardımcı olmak üzere, İngiltere, Fransa, İtalya, Norveç ve Hollanda delegelerinden oluşmuştur. Konferansta, İktisadi İşbirliği Komitesi'nin emrinde ve onun işlerini kolaylaştırmak üzere Ziraat ve İlaçe, Enerji, Demir - Çelik Sanayi ve Ulaştırma komitelerinden oluşan dört de teknik komitenin kurulmasına karar verilmiştir. Sonraki günlerde Kereste, İşçi, Mali Uzmanlar, Ticaret ve Gümrük Meselelerini Tetkik ve Tediye Muvazenesi

26 Mehmet Gönlübol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası 1945-1965 Dönemi*, Siyasal Kitapevi, 10. Baskı, Ankara 2014, s. 221.

27 Erhan, a g m, s. 282.

28 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 5-9.

29 Committee of European Economic Co - Operation, Volume I, General Report Paris September 21, 1947, Department of State, Publication 2930, European Series 28, September 1947.

Görüş

Akademik
Bakış

112

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

(Ödemeler Dengesi) Komiteleri adıyla beş komite daha oluşturulmuş, yine bir kaç tali komite daha kurulmuştur.³⁰

Türkiye, Demir - Çelik Sanayi ve Ulaştırma komiteleriyle, Ziraat ve İşe Tali Komitesine üye seçilmiş, Türk Hükümeti tarafından gönderilen dört uzman bu komitelerde çalışmaya başlamışlardır. Sümerbank Müşavirlerinden Sedat Ekter Demir - Çelik Sanayi Komitesi'nde, Devlet Demiryolları Daire Başkanlarından Cemal Devrimel ve Galip Yenal Ulaştırma Komitesi'nde ve Devlet Ziraat İşletmeleri Genel Müdürü Şefik Bakay da Ziraat Tali Komitesi'nde görevlendirilmişlerdir. Sonraki günlerde Sedat Ekter, Demir - Çelik Sanayi Komitesinin as başkanlığına getirilmiştir. İngiltere ve Fransa, teknik komitelerin hepsinde, diğer ülkeler ise en az iki, en fazla üç komitede temsil edilmişlerdir. İktisadi İşbirliği Komitesi'nce sonradan kurulmuş olan Mali Uzmanlar Komitesi'nde ise on altı ülkenin de temsil edilmesi kararlaştırılmış Türkiye, bu komitede görev yapmak üzere Paris'e uzman göndermediğinden komitede temsil edilmemiş, komitenin istediği bilgilerin Ankara'ya ve cevaplarının komiteye ulaştırılması Paris'teki Türk heyeti tarafından yerine getirilmiştir.³¹

Konferansın Çalışma Safhaları

Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansı, genel raporu hazırlayacak yapıyı oluşturduktan sonra 15 Temmuz 1947 tarihinde son toplantısını yaparak dağılmış, Avrupa İktisadi İşbirliği Komitesi ise 16 Temmuz 1947 tarihinden itibaren bunun yerine geçerek çalışmalarına başlamıştır. Komite, 19 Temmuz 1947 tarihli toplantısında çalışma programı ve ABD'ye verilecek genel raporun hazırlanması ile ilgili önemli bir karar almıştır. Karar, savaşın ortaya çıkardığı olumsuzlukların giderilmesi için konferansa katılan ülkelerin ne tür çabalar içinde olduklarını, diğer Avrupa ülkelerinin kalkınması için ne gibi çalışmalar yaptıklarını, 1948-1951 yılları arasında, üretim dinamiklerini ve kaynaklarını geliştirmek için ne tür çabalar göstereceklerini tespit etmeyi amaçlamaktaydı. Bu sayede Avrupa'nın ihtiyaçlarını ve imkânlarını gösteren bir bilanço hazırlanacak, yakacak, enerji, çelik, gıda maddeleri ve nakil araçlarına olan ihtiyaçlar ve borçlar tespit edilerek ABD'den gelecek yardımın içerik ve miktarı belirlenecekti. Yine bu yardımı mümkün olduğu ölçüde asgariye indirmek, uluslararası ticareti yeniden yapılandırmak ve dünya refahının gelişmesini sağlamak hususunda Avrupa'ya düşen görevler konusunda konferansa katılan ülkelerin almaları gereken önlemler tespit edilecekti. Teknik komiteler, konferansa katılan ülkelerdeki üretim kapasitesinin mümkün olan en kısa zamanda tümüyle kullanılması meselesinin önem ve aciliyetini göz önünde bulunduracaklar, İktisadi İşbirliği Komitesi üretim, tüketim, ithalat ve ihracata ait tahminlerde uygulanacak yöntem ve prensipleri yetkili teknik komitelere bildirecekti. Teknik komiteler her ülkenin kalkınma konusunda yaptığı çalışmalar, 1947-1951 yılları arasında

30 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 6-8.

31 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 8.

Gazisi

Akademik
Bakış

113

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

uygulamayı düşündüğü planlar, gıda maddeleri, hammadde ve tesis maddeleri ithaline olan ihtiyaç ve ihraç imkânları hakkında soru cetvelleri hazırlayacaklar bunlar İcra Komitesi ile İşbirliği Komitesinin onayından geçtikten sonra hükümetlere gönderilecekti.³²

Buna göre teknik komiteler savaştan önceki belirli bir sene veya birkaç senenin ortalamasını temsili sene olarak belirleyecekler, ulaştırma, çelik, yakacak ve enerji konularında 1938 yılına ait istatistikler dikkate alınacaktı. Soru ve cevaplarda 1945-1946 seneleri ile ilgili veriler de göz önünde bulundurulacak, 1947-1951 arasındaki beş yıl için ise tahminler yapılacaktı. Hükümetlerden gelen bilgileri değerlendirecek teknik komiteler, ülkelerin ithal etmeye ihtiyaç duydukları madde ve tesisleri (ziraat maddeleri, gübre, tohum, maden tesisleri, nakil araçları ve sair) ve üretim araçlarını hazırlamak için gereksinim duydukları tesislerin hangileri olduğunu belirleyeceklerdi. Teknik komitelerin hazırladıkları soru cetvelleri Avrupa İktisadi İşbirliği Komitesi tarafından 3 Ağustos tarihine kadar cevaplanmak üzere ilgili hükümetlere, Batı Almanya'ninkiler ise İşgal Kuvvetleri Başkomutanlığına gönderilmiştir. Türel'e göre Türkiye'nin, ayrıntılı ve özellikle gelecek yıllara ait çeşitli güç hesap ve tahminler yapmayı gerektiren soruları Paris'le olan ulaşım güçlüklerine rağmen kısa sürede komiteye göndermesi takdirle karşılanmış ve Türkiye'nin Avrupa dayanışması konusuna verdiği önemin bir göstergesi olarak görülmüştür.³³

Gelen cevaplar teknik komitelerin incelemesinden geçmiş, her hükümetin istediği ihtiyaç maddelerinin hacim ve miktarını gösteren istatistikler Avrupa ölçü birimine çevrilerek, bu rakamlar yardımı yapacak ABD'de 1 Temmuz 1947 tarihindeki fiyatlara göre ve ABD dolarıyla kıymetlendirilerek ihtiyaçların toplamı tespit edilmiştir. Ödemeler Dengesi Teknik Komitesi, diğer teknik komitelerin hazırlamış oldukları ithal kıymetlerini gösteren istatistikleri bazı yeni bilgilerle tamamlamış böylece on altı devletle ABD arasında, ödemeler dengesi hesabı çıkarmıştır. Buna göre konferansa katılan on altı ülke ile Batı Almanya'nın 1948-1951 yılları arasındaki ödemeler dengesi açığı yirmi iki milyar dört yüz kırk milyon dolar olarak hesaplanmış, bunun yirmi iki milyar yedi yüz seksen milyonunun Amerika Birleşik Devletlerine karşı verilen açık olduğu görülmüştür. Her hükümetin, çeşitli kaynaklardan elde etmeyi düşündüğü ihtiyaç maddelerinin değerini tespitinde mecburi olarak farklı esaslardan hareket etmiş olduklarını dikkate alan Ödemeler Dengesi Teknik Komitesi on altı devletin ödemeler dengesi hesabını yapmak için hükümetlerce verilen rakamları bir araya getirerek hatalı bir sonuca varılacağını görmüştür. Nihai rakamı objektif esaslara dayandırmak isteyen komite, her hükümetin bildirmiş olduğu kıymet rakamlarından ziyade hükümetlerin bütün halinde dışarıdan tedarik etme mecburiyetinde buldukları ihtiyaç maddelerinin hacmini dikkate almış

32 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 9 -11.

33 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 11-12.

sonra da bunu kendisi kıymetlendirmiştir. Konferansın amacı ABD'den istenecek yardımın miktarını tespit etmek olduğu için teknik komitelerin raporlarında gösterilen ihtiyaçlar, toptan bir kıymet ifadesi halinde ödemeler dengesi raporuna yansımıştır. Komite, Amerika'dan istenilecek yardım miktarını mümkün olduğu kadar azaltmak ve böylece ABD Hükümetini, kendi kamuoyu ve kongre karşısında zor durumda bırakmama konusuna da son derece dikkat etmiştir. Bunun için tespit edilen ödemeler dengesi açığının üç milyar yüz otuz milyon dolarlık kısmının Dünya Bankası ve diğer bir takım malî kaynaklardan alınacak kredi ile karşılanmasını karara bağlamış böylece Amerika'nın karşılaması gereken açık miktarı on dokuz milyar üç yüz on milyon dolara inmiştir. Banka ve diğer mali kaynaklardan sağlanması öngörülen miktar (ziraat aletleri ve maden tesisleri hariç) tesis masraflarına tahsis edilmiştir. Ziraat aletleriyle maden tesisleri, gıda maddeleri ve kömür üretimini hızla arttıracak araçlar olduğu için bu temel ve öncelikli ihtiyaç maddelerinin finansmanı bankalara ve diğer mali kaynaklara bırakılmak istenmemiş, bu da Türkiye'nin lehine bir karar olmuştur. Teknik Komitelerin raporları İcra Komitesi ve İktisadi İşbirliği Komitesi'nde görüşülmüş ve son şeklini almıştır. Raporlar müzakere edilirken bir raportörler heyeti tarafından da genel raporun yazılmasına ve parça parça delegelere dağıtılmasına başlamıştır. Konferans, genel raporunu 1 Eylül 1947 tarihine kadar tamamlayıp Amerikan Hükümetine gönderilmiş olması gerekirken iş yoğunluğu ve yeni meselelerin ortaya çıkması takvimde sarkmaya neden olmuştur.

İcra Komitesi, konferans boyunca meseleleri çözüm aşmasına getirdikten sonra İşbirliği Komitesine havale etmiş, İşbirliği Komitesi'nin gündemi çoğu kez itirazlara sebep olsa da ancak oturum açıldığında öğrenilebilmiştir. Türel'e göre bu yöntem İşbirliği Komitesi'ndeki müzakereleri kolaylaştırmak ve işlerin hızlı görülmesini sağlaması açısından gerekli ve faydalıydı. Fakat bu yöntemle, Fransızlar ve özellikle de İngilizler konferansta hâkim bir rol oynamak, bir çeşit rehberlik yapmak istemişler ve bunda da başarılı olmuşlardı. İşbirliği Komitesi'nde bazı konularda ciddi tartışmalar yaşanmıştır.³⁴

İcra Komitesiyle teknik komiteler ve özellikle İngiliz ve Fransız delegasyonları konferans çalışmalarını yakından takip etmek üzere Paris'e gönderilmiş olan Amerikan Ekonomi Bakanlığı Müsteşarı William L. Clayton ve Amerikan Büyükelçiliği ile sıkı temas halinde olmuşlardır. Bu temaslarda, raporun Amerikan Kongresi tarafından kabul edilmesi için Clayton'un tavsiyeleri dinlenmiş, bu da konferans gündemine yeni konularının gelmesine sebep olmuştur. Bunların en önemlilerinden birisi, 15 Ağustos tarihinde İşbirliği Komitesi'nin gündemine getirilen uluslararası ticari mübadelelere daha fazla serbestlik tanınması, gümrük tarifelerinin indirilmesi veya kaldırılması ve Avrupa ülkeleri arasında gümrük birliği kurulması olmuştur. Amerikalılar, Avrupa'da çok taraflı

34 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 12-16.

Arşiv

Akademik
Bakış

115

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

bir mübadele sisteminin geliştirilmesi ve genel ve mahallî (regional) gümrük birlikleri kurulması ve böylece milletlerarası ticareti zorlaştıran engellerin ortadan kaldırılması için ciddi bir gayret gösterildiğini görmek istemişlerdir. Türel'e göre konu, İngiltere'de bu politikaların tersi uygulamaların yürürlüğe konulduğu, Fransa, İtalya ve diğer Avrupa ülkelerinin de aynı mecburiyetle karşı karşıya buldukları bir zamanda gündeme gelmişti. Öte yandan İngiltere'nin özellikle gümrük birliği meselesinde dominyonları ile olan siyasî ve ekonomik bağları sebebiyle bir takım özel sıkıntıları da vardı. Bu çerçevede İngilizler ve diğer ülke delegasyonları ABD'nin uygulamaya koymak istediği ekonomik politikaları yürütmede yaşayacakları güçlükleri komiteye bildirmişlerdir. Türel, aynı zamanda İşbirliği ve İcra Komiteleri başkanı da olan İngiliz Baş Delegeşi Franks ile yaptığı görüşmelerde İngiltere'nin Avrupa'da oluşturulacak gümrük birliğine girmesinin imkânsız olduğunu görmüştü. Türel, İngilizlerin, Amerikalıların isteklerini karşılamak ve raporun başarı şansını arttırmak için diğer devletlerin yardımını isteyecekleri izlenimini edinmiş ve görüşlerini talimat tablebiyle birlikte Ankara'ya iletmiştir.

Delegasyonlardan gümrük birliği konusunda görüşlerini açıklamaları istenmiş, Ankara'dan konu ile ilgili olarak 18 Ağustos'a kadar bir talimat almayan Türel, müzakerelerde Türkiye'nin, ticareti zorlaştıran engellerin hafifletilmesini Avrupa'nın ekonomik gelişmesini sağlayacak dinamiklerden biri olarak gördüğünü söylemiştir. Türel, Türkiye'nin şartları izin verdikçe bu politikayı destekleyeceğini ifade etmiş ülkesinin son zamanlarda konu ile alakalı olarak aldığı kararlarla düşüncesini uygulama safhasına geçirdiğini vurgulamıştır. Türel, gümrük birliği konusunda İngiliz tezlerine yakın durmuş ve meselenin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerektiğini söylemiştir.³⁵

İngilizlerin gümrük birliği konusuna dair 23 Ağustos'ta yaptıkları teklif tartışmalara neden olmuş, sonuçta konuyu incelemek üzere bir "Etüt Grubu" oluşturulmasına karar verilmiştir. Görüşmelerde uluslararası ticareti kolaylaştırma meselesinin zorlukları da masaya getirilmiş, sonuçta bunun da Cenevre'de kabul edilen ve yakında bir uluslararası konferansta da görüşülecek olan Milletlerarası Ticareti Teşkilâtlandırma Misakı "Charte" projesine bağlanması kabul edilmiştir. Türel'e göre İngilizler başta olmak üzere konferansa katılan hemen hiçbir devlet çok taraflı anlaşmalar yapma ve gümrük birliği kurma konusunda vaatle bulunmak istemiyorlardı. Heyetler uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve gümrük birliği oluşturulmasının getireceği faydaları takdir edip ithalat sınırlandırmalarının ticaretin gelişmesini fiilen engellediğini kabul etmekle birlikte bunun ödemeler dengesi bozukluğundan kaynaklandığı dile getiriyordu. Avrupa ülkeleri gümrük birliği veya birlikleri kurmanın güçlüklerini ortaya koymuşlar fakat bu konuda kapıları tümenden kapatmayarak şimdiden çalışmalara başlanmasını önermişlerdir. Türel'e göre Amerikalıların istekleri,

35 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 16-19.

uluslararası ticareti geliştirmenin en temel esaslarındandı ancak zeminini hazırlamadan bunları gerçekleştirmeye çalışmak olumsuz sonuçlar doğurabilirdi. İngilizlerin, genel raporun konu ile ilgili bölümüne konulmak üzere bazı değişikliklerle kabul olunan muhtıralarının Amerikalılarca kabul edileceği umulmuştu. Taraflar ticareti engelleyen kayıtların kaldırılması gerekliliğinde ittifak ediyordu. Fakat Avrupa'da üretim seviyesi yükselmedikçe, ödemeler dengesindeki bozukluk devam ettikçe, tali maddeler hakkındaki ithal sınırlamaları şöyle dursun, bazı temel maddeler üzerindeki sınırlamaların bile kaldırılamayacağı ve bunun ancak dışarıdan Avrupa'ya yapılması lazım gelen yeterli bir yardım sayesinde mümkün hale gelebileceği belirtiliyordu.

Komite genel raporu Eylül ayının ilk haftasında genel hatlarıyla şekillendirmiş, raporun imza günü 15 Eylül 1947 olarak kararlaştırılmış ve Paris'te yapılacak imza törenine katılmaları için konferansta temsil edilen ülkelerin dışişleri bakanları Paris'e davet edilmiştir.³⁶ Fakat ABD heyeti İcra Komitesiyle yaptığı görüşmelerde raporun son şekline dair itirazlarını dile getirmiş ve raporda tadilat teklif etmiştir. ABD Heyeti, raporda tüketim eşyasıyla tesis malzemesinin birbirinden net bir şekilde ayrılmamış olmasından ve ithalat kısıtlamalarının zamanla kaldırılması konusunda mutabık kalındığı halde, uygulamada yeni sınırlandırmaların getirilmesinden şikâyet etmişlerdir. Heyet ayrıca raporun, "ilk ve proje rapor" mahiyetinde olmasını ve sonradan değiştirilme seçeneğinin olmasını teklif etmiştir. İcra Komitesi Başkanı ise bu safhaya gelmiş olan raporun biran önce açıklanması gereğine işaret ederek raporun bir "ilk rapor" olması şeklindeki teklifi kabul etmelerinin yeterli olup olmayacağını öğrenmek istemiştir. Amerikalılar ise; raporda malî istikrara ve para istikrarına ait ifadelerin kuvvetlendirilmesi, Avrupa'da bazı alanlarda önemli ve büyük üretici konumunda olan ülkelerin (İngiltere gibi) üretim yaptıkları alanlarda (kömür gibi) üretimlerini artırmak için daha fazla çaba göstereceklerini garanti etmelerini istemiştir. Amerikan Heyeti ayrıca rapordaki, Avrupa ülkeleri ve Avrupa ile dünyanın diğer bölgeleri arasında ticaretin engellerden arındırılması ve ticaret imkânlarının genişletilmesi, gümrük tarifelerinin indirilmesi, kambiyo sınırlamalarının kaldırılması, kıtada gümrük birliği veya birliklerinin kurulması şeklindeki ifadelerinin kuvvetlendirilmesi, tesis malzemesiyle tüketim maddelerinin daha net bir şekilde birbirinden ayrılması, raporun uygulanmasını kolaylaştıracak "geçici bir komisyon" kurulması hakkında anlaşmaya varılması ve raporun ileride değiştirilmesi mümkün bir "ilk rapor" özelliği taşıması şartlarını masaya getirmişlerdir.³⁷

İcra Komitesi, önce Amerikalıların istedikleri değişikliklerin kabulü halinde bile zorlukların aşılamayabileceği şeklinde görüş belirtmiş bununla birlikte konferans çalışmalarının uzamış olmasının ABD heyetinin itirazlarını

36 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 19-20.

37 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s.20-21.

gazi

Akademik
Bakış

117

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

dikkate almamak için bir neden olamayacağı fikrine varmıştır. Komite, hükümetlerin ve İşbirliği Komitesi'nin mesele karşısındaki tutumlarını tahmin edemediği için ABD'nin isteklerine rezerv koymuştur. İcra ve İşbirliği komitelerinin başkanı Oliver Franks, bir hafta daha çalışılırsa Amerikan delegasyonunun tatmin edilebileceği görüşünü savunmuş ve konferansa katılan hükümetlerin içinde buldukları hal ve şartlardan dolayı hiçbir baskıyı kabul etmeyeceklerini belirtmiştir.

İşbirliği Komitesi üyeleri ise görüşlerini tam olarak bilmemekle beraber Paris'e gelirken hükümetlerinden ABD politikalarıyla uyumlu hareket etme konusunda talimat aldıklarını vurgulamışlar, Amerikan heyeti tarafından yapılan tavsiyelerin dostça ve faydalı olduğunu ve bunların milli çıkarlara aykırı olmadıkça sempati ile karşılanması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Sonuçta ABD'nin itiraz ettiği konular hakkında İşbirliği Komitesi'nde yapılan müzakereler Fransız Delegasyonu tarafından hazırlanan metinle çözüme kavuşturulmuştur.³⁸

Buna göre rapor, tadil edilebilir bir "ilk rapor" niteliğinde olacak ve İşbirliği Komitesi'nin görevi Amerikan Hükümetinin isteği doğrultusunda ilgili hükümetlerden bilgiler almak ve yeni raporlar hazırlayabilmek için bitmiş sayılmayacaktı. İşbirliği Komitesi, başkanı tarafından yapılacak davet üzerine tekrar toplanabilecek, "geçici bir komisyon" niteliğinde olacaktı. Raporla yapılan değişikle, tesis malzemesiyle tüketim maddelerinin belirgin bir şekilde birbirinden ayrılmasına gayret edilmiş, programın başarısının her ülkenin istikrarlı bir ekonomiye, sağlam bir maliyeye ve değeri sabit bir paraya sahip olmasıyla mümkün olacağı belirtilmiş, mevcut istikrarsızlığın ekonomik ve psikolojik sebepleri izah edilmiştir. Raporun yeni şeklinde ayrıca "temsil edilen ülkelerin gerekli her sahada istikrarı sağlamaya ve üretimi artırmaya yönelik programlar tatbik etmeğe azmetmiş oldukları" ifade edilmiştir. Yine "ilgili ülkelerin, her türlü dış yardımdan bağımsız olarak, malî alanda ihraç bankasına başvurmak ve buna benzer diğer enflasyonist sonuçlar doğurabilecek uygulamaları derhal azaltmak konusunda güçleri çerçevesinde önlemler almayı garanti ettikleri" vurgulanmıştır. Bu ibarelerin hemen arkasından, istikrarın sağlanabilmesinin büyük ölçüde ihtiyaca yetecek miktarda bir dış yardımla mümkün olabileceği belirtilerek garantilerin gerçekleşmesi bu şarta bağlanmıştır. Ayrıca ilgili devletlerin Avrupa'da eşya ve hizmet hareketlerini serbest bırakmak ve kıta ile dünyanın diğer coğrafyaları arasında uluslararası ticareti teşkilatlandırma misakı ilkelerine (La Charte pour une Organisation Internationale du Commerce) uygun olarak, çok taraflı bir mübadele sistemi kurmak ve gümrük birliği projelerinin araştırmasına başlamak azminde oldukları vurgulanmış, bunun da yine ABD yardımına bağlı olduğu belirtilmiştir. Raporun son şeklinde ayrıca

38 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 22-23.

Görüş

Akademik
Bakış

118

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

İngiltere'nin kömür üretimini artıracacağı ve Nisan 1948'den itibaren konferansa katılan diğer Avrupa ülkelerine ihraç edeceği kömür miktarını altı milyondan yirmi dokuz milyon tona çıkaracağı garanti edilmiş ve kömür üretimini güçleştiren sebepler üzerinde durulmuştur.³⁹

Türel'e göre Amerikalıların bu değişiklikleri istemesinin temel sebebi yardım projesini Amerikan kongresine ve kamuoyuna kabul ettirebilmektir. Ayrıca, ekonomide serbest piyasa sistemini uygulayan ve büyüklüğünü ve refahını bunda gören ABD, Avrupa'nın da bu modelle kalkınacağına inanıyordu. Yine, ABD'ye göre Amerika kıtasındaki ülkeler nasıl her sahada çabuk ve kolay işbirliği yapıp bundan büyük faydalar sağlayabiliyorlarsa, Avrupalı milletler de böyle bir işbirliğiyle refah seviyelerini yükseltebilirlerdi. ABD Hükümetinin raporda bazı değişiklikler yapılmasını istemesinin bir diğer sebebi de bazı Avrupa ülkelerinin kalkınmak için yeteri derecede çalışmadıklarını düşünmesiydi.

Türel'e göre Avrupalı devletler ABD'nin müdahalelerini dostane bir tutum olarak görmüşler ve raporun Avrupa'nın ekonomik kalkınma programı şeklinde hazırlandığı fikrinden yola çıkarak, Amerikalıların istedikleri değişiklikleri yapmışlardır. Türel'e göre Amerikalılar, İngilizlerin üretim ve ihracatı çoğaltma ve tüketimi savaş devam ederken bile yapmadıkları derecede kısma politikası karşısında, Avrupa ve dünya pazarlarının kendi ihraç malları için daralacağını görmüşlerdi. Bu durumu yapacakları yardımlarla kolaylaştırarak ticaretlerini baltalamak istemeyen Amerikalılar bundan dolayı konferans boyunca sürekli serbest ticaret, kayıtsız ithalat ve gümrük tarifelerinde indirim savunmuşlardır. Türel, ABD'nin Avrupa'ya yardımının kendi güvenliği ve dünya barışı açısından çok önemli olduğunu belirtmekle beraber bu fedakârlığın ekonomik bir karşılığı olduğunu da savunmuş, satın olma gücü yükselmiş bir Avrupa'nın, ABD'nin ihracat imkânlarını büyük ölçüde genişleteceği tespitinde bulunmuştur.

Genel raporda yapılan değişikliklerden sonra İcra Komitesi hiç toplanmamış bütün işler özel temaslarla İşbirliği Komitesinin ara vermeden yaptığı çalışmalar sonucu karara bağlanmıştır. Türk Heyeti, bu süreçte Amerikalılar ve Yunanlılarla sıkı temas halinde bulunmuş ve tavsiye olunan yola girildiğini gösterecek işaretlerin belirmesinin bile Amerikalıları tatmin edeceğini gözlemlemiştir. ABD Büyükelçisi kendisi ile görüşen Menemencioğlu'na İngiltere'nin yeterli miktarda kömür üretmediğini, Fransızlara kredi açarak yardım edilmesinin bu şartlar içinde faydalı olamayacağını ve Avrupa'yı kurtaracak en esaslı önlemin üretimi artırmak olduğunu söylemiştir.⁴⁰

Genel Rapor ve İçeriği

Genel rapor, 22 Eylül 1947 günü Fransa Dışişleri Bakanlığı binasında on altı devletin yetkili temsilcileri tarafından törenle imzalanmış, rapora Türkiye adı-

39 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 23-26.

40 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 26 -27.

na Menemencioğlu imza atmıştır. Rapor iki ciltten oluşmuş birinci cilt genel rapor kısmını, ikinci cilt teknik komitelerin raporlarını kapsamıştır.⁴¹

Genel rapor kısmını oluşturan birinci cilt önsöz, yedi bölüm ve beş ekten meydana gelmiştir. Önsöz raporun kısa bir özetini yapan giriş kısmı olarak yazılmış, birinci bölümde, savaştan önce dünya ticaretinin yarısını kontrol eden on altı ülkenin ekonomik durumlarının nasıl ağırlaştığı rakamlar ve karşılaştırmalarla izah edilmiştir. ABD'nin şimdiye kadar yaptığı yardımların yeterli olmadığı, Avrupa İktisadî İşbirliği Konferansı'nın Marshall Planı çerçevesinde toplandığı ve ekonomik buhranın bütün dünyayı etkisi altına alacak duruma geldiği tespiti yapılmıştır.

Avrupa kalkınma programının esaslarını gösteren ikinci bölümde on altı ülkenin kalkınma için öncelikli olarak kendi imkânlarını kullanmayı ve kalan ihtiyaçları için ise yardım istemeği kararlaştırdıkları belirtilmiştir. Buna göre her bir ülke üretimini artıracak, ekonomik ve malî dengesini düzelterip istikrara kavuşturacak ve değeri değişmeyen bir paraya sahip olma hedefine yönelecekti. On altı ülke aralarında ticareti kolaylaştırma, dünyanın diğer bölgeleriyle çok taraflı ticari ilişkiler geliştirme, gümrük birliği için alt yapı oluşturma, Avrupa'nın kaynaklarını en faydalı şekilde genişletme ve geliştirme esasları üzerinde işbirliği yapacaklar, elektrik enerjisi, demir ve çelik üretimini artırmak ve yeni tesisler kurmak için çaba sarf edeceklerdi.⁴²

Raporun üçüncü bölümünde üretim çabaları ele alınmıştır. Buna göre İşbirliği Komitesi bütün dikkatini ziraat, gıda, yakacak maddeleri, enerji, çelik, kereste, ulaştırma araçları ve bunlarla ilişkili ziraat makineleri ve maden tesisleri gibi ekonomik hayatın temeli olan ana maddeler ve hizmetler üzerine yoğunlaştırmış, ülkelerin de bu sahalarda yoğunlaştırmaları kararlaştırılmıştır. 1951 yılında Avrupa nüfusunun, savaş öncesine göre % 11 oranında artacağı göz önüne alınarak, üretimin de bununla orantılı olarak artırılması gerektiği tespiti yapılmış, 1951 yılı sonuna kadar üretimde ulaşılabilecek hedefler öncelik sırasına göre belirlenmiştir. Buna göre hububat ve süt üretimi savaştan önceki seviyeye çıkarılacak, şeker, patates ve yağlı gıda maddelerinin üretimi artırılacak, gıda durumu izin verdiği ölçüde hayvan üretiminin geliştirilmesine çalışılacaktı. Kömür üretimi 1947 yılına oranla yüz kırk beş milyon ton fazlasıyla beş yüz seksen dört milyon tona çıkarılacak (1938 yılına oranla otuz milyon ton fazla) yine 1947 yılına oranla yetmiş milyar kilovat saat fazla elektrik (1947 yılı üretiminden %40 fazla) ve %80 oranında fazla ham çelik üretilenecekti. (1938 yılına oranla %20 fazlasıyla elli beş milyon tonu bulacaktır.) Ulaştırma araçları ise 1938'dekinden % 25 fazlalık ifade eden bir tonaja çıkarılacaktı (ticaret filoları, 1951 yılında ancak savaştan önceki seviyeye ulaşabilecektir.)

41 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 27-28.

42 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 28-29.

Görüş

Türel, gıda maddelerinin öncelikli üretim maddeleri arasında ilk sıraya yerleştiğine dikkat çekip, büyük gayretler sarf edilse bile 1951 sonunda gıda maddeleri üretiminin savaştan önceki seviyeyi ancak yakalayabileceğini iddia etmiştir. Türel'e göre 1951 yılı sonunda on altı ülkenin nüfusu %11 oranında artacağından nüfusa savaştan önceki gıda tedariki seviyesini yakalayabilmek için bile bu orandan fazla üretime ihtiyaç vardır. Türel' e göre bu alanda hiçbir zaman kendi kendine yetememiş olan Avrupa kıtası, ne kadar uğraşsın (toprakların savaş içinde fazla yorulmuş olması, hayvan yemi, üretim araçları, kömür ve iş kolu eksikliği gibi çeşitli sebeplerin de varlığıyla) 1951 yılında bu ihtiyacı karşılayamayacaktı. Türel, savaştan önce kıtanın üretim eksikliğini karşılayan doğu Avrupa ve güney doğu Asya ülkelerinin eski ihraç kapasitelerini kaybettiklerini hatırlatmış, bu ülkelerden bazılarının bugün dünyanın diğer kıtalarında alıcı olarak Avrupa ülkelerine rakip olduklarına dikkat çekmiştir. Bu durumu Türkiye için büyük bir fırsat olarak gören Türel, Türkiye'nin bu alanda yapacağı ihracat ile önemli kazançlar sağlayabileceğini belirtmiştir.

Üretimi artırma programlarının gerçekleşmesinin öncelikle sağlam bir maliye ve değeri sabit bir para ile mümkün olabileceğini göz önünde tutan on altı devlet, ülkelerinde malî ve iktisadi istikrarın bir an önce sağlanması için gerekli bütün önlemleri almayı kararlaştırmışlar ve raporun dördüncü bölümü bu meseleye ayrılmıştır. Türel, özellikle paranın değerinin tespitine ve bütçenin denkleştirilmesine dair Malî Mütetahassıslar Komitesi'ne ülke delegasyonları tarafından önemli ve ilginç bir takım bilgiler verildiğini belirtmiş, bunlardan özellikle Belçika'nın çalışmalarının dikkatle incelenmeye değer olduğu tespitinde bulunmuştur. Raporun dördüncü bölümünde 1948 yılının bu bakımdan büyük önem taşıyacağı sebepleriyle açıklandıktan sonra, sağlam bir para birimine ve ekonomik duruma biran önce kavuşmanın gerekliliği belirtilmiş fakat dışarıdan yeterli miktarda yardım yapılmadığı takdirde ülkelerin kendi başlarına alacakları önlemlerle bir sonuca ulaşamayacakları ifade edilmiştir. Ülkelerden, alacakları dış yardımla dört yılın sonunda milli gelirlerini bütün malî yükümlülüklerini karşılamaya yetebilecek duruma getirmelerinin beklendiği vurgulanmış bu konuda esas hedefin enflasyonist baskıları azaltmak olduğunun altı çizilmiştir. İlgili bölümde bu konuda gösterilecek çabaların dış yardım sayesinde oldukça kolaylaşacağı ve ülkelerin, paralarını Uluslararası Para Fonu anlaşmasında da ifade edildiği şekilde konvertibl olmalarını sağlayarak istikrara kavuşabilecekleri belirtilmiştir. Hükümetler de geniş ve yapıcı politikalar ile enflasyona son vermeye ve gerekli şartlar sağlanınca da millî paralarını konvertibl hale getirmeye çalışarak kendilerine bu amaçla yapılacak yardımı para istikrarını sağlamada kullanmayı taahhüt etmişlerdir.⁴³

Raporun beşinci bölümünde, on altı ülke arasında kurulacak ekonomik işbirliğinin esasları belirtilmiştir. Türel, bu bölümün yazılması aşamasında

43 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 29-32.

Gazisi

Akademik
Bakış

121

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

gümrük birliği konusunun - ABD'nin itirazları üzerine bir karara bağlanmasına rağmen - tekrar gündeme geldiğini belirtmiştir. Buna göre gümrük birliği ile ilgili olarak daha önce bir etüt grubu oluşturulması kararına rağmen, Fransız Hükümetinin çabalarıyla Amerikalıların bu meseledeki istek ve eğilimlerine uygun şekilde oluşturulmuş bir beyanat metni raporun beşinci bölümüne aynen aktarılmıştı. Gümrük birliği meselesini ilk defa komiteye resmen getirmiş olan İtalyanlar da beşinci bölümün konuşulduğu 16 Eylül tarihli oturumda Fransızların bu konudaki beyanatına katıldıklarını belirtmişlerdi. Hollanda delegesi bu duruma itiraz etmesine rağmen Fransız delegasyonu hükümeti adına, beyanatlarının aynen rapora yazılmasında ısrar etmiş, bunun üzerine İşbirliği Komitesi konu hakkında diğer delegasyonlar tarafından yapılmış olan bütün beyanatların rapora girmesi kararını almıştır. Aslında gümrük birliği konusunda Avrupa ülkeleri arasında bir süredir çeşitli çalışmalar yapılıyordu. Belçika, Hollanda ve Lüksemburg "Beneluks" isimli 1948 yılının birinci günü yürürlüğe girecek bir Gümrük Birliği Antlaşması imzalamışlardı. Danimarka, İzlanda, Norveç ve İsveç dışişleri bakanlarının 27-28 Ağustos 1947 tarihlerinde Kopenhag'da gerçekleştirdikleri konferans sonrasında ülkeleri arasında ekonomik işbirliğini genişletmek ve özellikle gümrük duvarlarını tamamen veya kısmen kaldırmak imkânlarını araştırmak için önlemler alacaklarına dair verdikleri karar İşbirliği Komitesine bildirilmişti. Portekiz Delegesi hükümetini gümrük birliği fikrine taraftar olduğunu açıklamış fakat ülkesinin İspanya'dan başka kara sınırı olmadığını işaret etmişti. Yunan delegesi ise 1 Eylül 1947 tarihinde hükümeti adına yaptığı konuşmada gümrük birliği fikrinin Yunanistan'da ilgi ile karşılandığını ifade ettikten sonra komşu ve dost Türkiye ile bölgesel bir gümrük birliği konusuna sıcak baktıklarını açıklamıştı.

Türkiye delegasyonu, Yunanistan delegesinin bu açıklamayı yaptığı oturumda Ankara'dan gelen talimat doğrultusunda Yunanistan'dan hiç bahsetmeyerek ve daha önce bu mesele ile ilgili yapmış olduğu genel mahiyetteki beyanata yeni bir şey ekleme gereğini duymayarak meseleyi sessiz kalarak geçiştirmiştir. Fakat 16 Eylül tarihindeki oturumda Hollanda delegesinin müdahalesi üzerine, içlerinde Yunanistan'ın da bulunduğu delegasyonlar tarafından verilen beyanatlar rapor projesine geçirilince, Türkiye'nin bu meseleye soğuk baktığı şeklinde bir algının ortaya çıkması ihtimali belirmiştir. Bunun üzerine Türel, Ankara'dan gelen talimat doğrultusunda "Türkiye'nin Avrupa devletleri arasında gümrük birliği kurulması beklentisine içtenlikle katıldığını ve hukufta gösterilecek gayretleri desteklemek çabasında olduğunu" ifade etmiş ve Türkiye'nin İngiltere'nin teklifi üzerine kurulan etüt grubuna katıldığını hatırlatmıştır. Konu ile ilgili olarak yapılan bütün beyanların rapora geçmesi kararlaştırılınca, Fransız Delegesi, Türel'e Yunanistan delegasyonu ile ortak bir beyanat verip vermeyeceklerini sormuştur. Türel raporunda bununla ilgili olarak "İngiltere ve İsviçre biri imkânsızlığından diğeri faydasızlığından bahsederek meseleye karşı açık bir vaziyet almışlardı. Biz de ya böyle bir vaziyet alacak veya

Görüş

bir şeyler söyleyecektik. Aksi takdirde hususî durumu dolayısıyla Avusturya istisna edilirse on altı devlet arasında yalnız biz açıkta kalacaktık. Bir meselenin etüt edilmesinden kaçınmak doğru ve mümkün olamazdı” diyerek Yunanistan ile ortak bir açıklama yapmanın yolunu aramaya başladıklarını belirtmiştir. Bu çerçevede Menemencioğlu, Yunanistan’ın Paris Büyükelçisiyle görüştükten sonra Türel, 19 Eylül’de İşbirliği Komitesi’nde Ankara’nın politikalarına ters düşmeyecek ve hükümeti hiçbir taahhüt ve hatta vaatle bağlamayacak genel bir açıklama yapmış ve iki ülkenin hem kıtasal hem de bölgesel bir gümrük birliği oluşumuna sıcak baktıklarını ifade etmiştir.

Gümrük birliği ile ilgili tartışmaları bu şekilde aktaran Türel, konu ile ilgili olarak yaptığı yorumda Avrupa ülkelerinin çoğunun bugünkü şartlarda, Amerikalıların istediklerini yapabilmekten uzak olduklarını iddia etmiştir. Türel, bir kısım Avrupa ülkelerinin son zamanlarda aldıkları ve her gün biraz daha sıkılaştırdıkları önlemlerle ABD’nin isteklerinin aksi istikametinde yol aldıklarını vurgulamış, Avrupa ülkelerinin üretim ve mübadele durumlarının, paralarındaki istikrarsızlığın ve bunların doğurduğu ödemeler dengesi açığının başka türlü hareket etmelerine imkân bırakmadığını belirtmiştir. Türel, Avrupa ülkelerinin buna rağmen hem kendileri istediği için hem de Amerikalıların bu meseleye verdikleri önem dolayısıyla serbest ticaret rejimine zamanla ve tedricen girebilmek için şimdiden gayret sarf etmeğe başladıklarına ve mümkün olan tedbirleri alma niyetinde olduklarına dikkat çekmiştir. Avrupa ülkelerinin gümrük birliği meselesinin yakın bir gelecekte gerçekleşebileceğine dair ümitlerinin çok az olduğunu belirten Türel, buna gümrük birliği konusunda ABD’ye yakın duran Fransa ve İtalya’nın da dâhil olduğunu savunmuş, “Benelux” birliğinin de kolayca yürüyeceği ve iyi sonuçlar vereceği hakkında şüpheleri olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴

Raporun altıncı bölümünde konferansa katılan ülkelerde üretimi artırma, işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma programını gerçekleştirebilmek için, dışarıdan ve özellikle ABD’den geniş ölçüde mal ve hizmet ithalinin şart olduğunun altı bir kez daha çizilmiş, bu çerçevede 1948-1951 yılları arası için bir ithalat programı belirlenmiştir. Programda, gıda, kömür, hammadde gibi temel tüketim maddeleri ile birlikte, üretim cihazları da yer almıştır. Türel altıncı bölümü yorumlarken programın on altı devletle Federal Almanya’nın ihtiyaçlarının esas alınarak hazırlandığını ifade etmiş, bunlardan gıda maddeleri ile ilgili taleplerin gayet makul ve mütevazı olduğunu belirtmiştir. Türel’e göre 1947-1948 yılları için hayvan yemi dâhil, hububat, şeker, et ve yağlı gıda maddeleriyle maddelerle ilgili gösterilen ihtiyaçlar, 1946-1947 yıllarındaki tüketim miktarının aynısı, yani kişi başına senede 158 kilogramdır. Ziraat programlarının tavizsiz uygulanacağı varsayılsa bile 1950-1951 yılları için programda öngörülen gıda maddeleri ithalatı savaştan önceki 196 kilograma karşılık senede

44 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 32-36.

Gazi

Akademik
Bakış

123

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

ancak 179 kilogram olacak, üstelik 1951 sonunda Batı Avrupa'nın nüfusu % 11 artmış olacaktır. Türel, dört yıl için öngörülen tüketim miktarının, ihtiyaca göre değil Amerika'dan veya diğer herhangi bir kaynaktan yapılması mümkün görülen ithalat hacmine göre hesaplandığını vurgulayarak bütün dünyadaki gıda maddelerinin bile Avrupa'yı savaştan önceki tüketim seviyesine ulaştırılamayacağı tespitinde bulunmuş, bu eksikliğin 1951 yılında da devam edeceğini öngörmüştür.

Raporun yedinci bölümünde on altı Avrupa devletinin 1948-1951 yılları arasındaki ödemeler dengesi açığı ve ABD'den gelecek yardımın miktarı ele alınmıştır. Türel, üretimin artırılması için gerekli olan ithalât programının uygulanmasının önemine bir kez daha vurgu yapmış, ödemeler dengesi bozukluğu yaşayan Avrupa ülkelerinin ithal etme mecburiyetinde olduğu malların bedelini mevcut üretim ve ihracat kapasiteleriyle ödeyebilme imkânından mahrum oldukları tespitinde bulunmuştur. Raporun son bölümü, diğer bölümlerin özeti kapsayan sonuç kısmı olarak hazırlanmış, birinci cildin sonuna Avrupa İktisadi İşbirliği Konferansının köken ve teşkilâtı hakkında belgeler, Almanya'yı ilgilendiren meseleler, teknik komiteler raporlarının özeti, ödemeler dengesi raporu ve mali uzmanlar raporu eklenmiştir. Teknik Komitelerin raporları son bölüme özet olarak konulduğu halde asılları raporun ikinci cildine eklenmiştir. Ödemeler Dengesi ve Mali Uzmanlar raporları taşıdıkları önem dolayısıyla birinci cilde olduğu gibi konulmuştur.⁴⁵

Genel rapor verileri ise teknik komitelerin hazırladıkları sorulara hükümetlerin verdikleri cevaplar ve teknik komitelerin ilgilenmediği bazı konular hakkında Ödemeler Dengesi Komitesi'nce hazırlanıp hükümetlere gönderilen ayrı soru cetveline gelen cevaplardan alınmıştır. Türel, Ankara'nın teknik komitelerin sorularına verdiği tatmin edici cevapların Ödemeler Dengesi Komitesi tarafından değerlendirilerek rapora konulduğunu fakat Ödemeler Dengesi Komitesince hazırlanıp gönderilen soru cetveline Ankara tarafından verilen cevapların aynı düzeyde yeterli olmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin bu komite tarafından hazırlanan soru cetveline 3 Ağustos tarihine kadar vermesi gereken cevapları ancak Eylül ayının ortalarında verebildiğini hatırlatan Türel, gelen cevapların ise yanlış, eksik ve şemasına uygun olmayan bir şekilde hazırlandığını belirtmiştir. Gelen cevaplardan çok fazla yararlanılmadığını ifade eden Türel, bunların ancak işe yarar ve sınırlı bir kısmının rapora geçirilebildiğini ifade etmiştir. Bu olumsuz durumu, ulaşım ve haberleşme güçlükleri, savaş dolayısıyla Türkiye'nin ekonomisinde, ihracat ve ithalatında ortaya çıkan köklü değişiklikler, gelecek yıllara ait tahminler yapmaktaki teknik ve diğer zorluklarla gerekçelendirdiğini belirten Türel, cevapların genel raporda dikkate alınması için birçok özel girişimde bulunduğunu yazmıştır.

45 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 36-38.

Genel raporun ikinci cildi kısa bir giriş ile başlangıç kısmından sonra, teknik ve alt komitelerin raporlarından oluşmuş ve buradaki bilgiler birinci ciltte özetlendiği için bu cilt yayınlanmamıştır.⁴⁶

Genel Rapor ve Türkiye

Türel, hazırladığı raporun üçüncü bölümünde İktisadi İşbirliği Komitesi'nce hazırlanan genel raporu Türkiye açısından değerlendirmiştir. Türkiye'nin, ziraat ve sanayi alanlarında üretimini artırma ve ekonomik kalkınma planlarını gerçekleştirme yolundaki düşünceleri ve isteklerine teknik komitelerin raporlarında yer verildiğini ve bunların genel rapora da yansıdığını belirtmiş, bunun yanında Türkiye'nin kabul ettirmekte güçlük çektiği bazı konular olduğunu da hatırlatmıştır. Buna göre Türkiye'nin en önemli amaçlarından biri ziraatını modernleştirecek tarım makinelerini temin etmek olmasına rağmen, Türkiye'nin de temsil edildiği Ziraat Makineleri Tali Komitesi, tarım makineleri kapsamına sadece çiftliklerde kullanılan ziraat makine ve aletleriyle, balıkçılık tesislerini almıştır. Komite, Türkiye'nin tarımsal üretimini ve ihracat olanaklarını olumsuz bir şekilde etkileyecek bu kararıyla toprak mahsullerinin şeklini değiştirmeye ve bunları işleyerek kıymetlendirmeye yarayan ziraat sanayi ve tesislerini (et, süt, şeker, yağ sanayi ve meyve veya sebze konserve tesisleri gibi) kapsam dışında bırakmıştır. Ziraat Makineleri Tali Komitesi gıda maddeleri ihraç edebilmeleri buna bağlı olan ülkeler için bu sanayi ve tesislere olan ihtiyacın hayati önemde olduğunu kabul etmekle beraber, diğer komitelere sadece bu ihtiyacın acilen karşılanmasını tavsiye etmekle yetinmiş, diğer komiteler de kendilerini bu meselede yetkili görmemişlerdir.⁴⁷ Türel, Ziraat Komitesi'nin raporunun İşbirliği Komitesi'ndeki müzakereleri sırasında yaptığı konuşmada ziraat makineleri tabiriyle sadece toprağın ekilmesinde ve ürünün toplanmasında kullanılan aletlerin kast edilerek ziraat sanayi ve tesislerinin bu tarifin dışında bırakılmasından duyduğu hayal kırıklığını ifade etmiştir. Türkiye için gıda maddeleri ihraç etme imkânının bu sanayi ve tesislerin kurulmasına bağlı olduğunu ve meselenin konferansın başlıca amaçlarından birisi olması bakımından hayati bir önem taşıdığını söyleyerek raporun değiştirilmesini istemiş, Yunanistan delegasyonu da bu konuda Türkiye'yi desteklemiştir. 9 Eylül 1947 tarihinde İşbirliği Komitesi'nde kabul edilen düzeltilmiş Ziraat Komitesi raporunda bu makinelere olan ihtiyaç ve üretim miktarı on altı ülke için genel toplamlar halinde yer almıştır. Raporda ülkelerin bu tesislere olan ihtiyaçlarını ödemeler dengesi ile ilgili sorulara verdikleri cevaplarda açık şekilde ifade edemedikleri vurgulanmış fakat bunun meseleyi dikkate almamak gibi bir duruma sebep olmaması gerektiği belirtilerek konunun bu makineleri üretemeyip bunlara önemli derecede ihtiyaç duyan Türkiye ve Yunanistan için taşıdığı öneme dikkat çekilmiştir. Türel bu konuda karşılaşılan zorlukları, ziraatçı ülkelerin ihti-

46 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 38-39.

47 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 40-41.

Arşivi

Akademik
Bakış

125

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

yaç duydukları makine, tesis ve sanayi ürünlerini, gıda maddesi ve ham madde karşılığında sanayisi gelişmiş ülkelerden almaları ve böylece üretim ve mübadele sahasında milletlerarası bir iş bölümü meydana getirilmesi şeklindeki eski tezin konferansta kendini belli etmeyecek şekilde etkisini hissettirmesine bağlamıştır.⁴⁸

Türel, Paris'te Türk Hükümetinin ülkeyi tümüyle elektriğe kavuşturma plânlarının da gündeme geldiğini hatırlatmış, Ankara'nın, Elektrik Komitesi'ne, Avrupa Kalkınma Programı çerçevesinde gerekli yardımın yapılması halinde santrallerin yapım işini 1951 yılı sonuna kadar bitirebileceğini ifade ettiğini belirtmiş, talebin konferansa dikkate alındığına işaret etmiştir. Türkiye'nin kuracağı termik ve hidroelektrik santrallerin sayısı, kapasiteleri, sağlayacakları enerji miktarı ile ne sürede yapılabileceklerine dair Enerji Komitesince hazırlanan soru cetveli, Ankara'ya gönderilmeye gerek kalmadan Paris'te bulunan Elektrik İşleri Etüt İdaresi Mühendislerinden Muhittin Kulin ile Emin Yümer'in katkılarıyla cevaplandırılmış, santrallerin yerleri haritalar üzerinde işaretlenerek Enerji Komitesine verilmiştir.⁴⁹

Amerika'nın istemesi muhtemel tamamlayıcı bilgileri vermek için İşbirliği Komitesinin görevinin bitmiş sayılmayıp komite başkanının daveti üzerine başka toplantılar yapabileceği kararlaştırılınca, konferansın başında olduğu gibi komitenin on altı devletin hepsinin değil, belirli bir kısmının temsilcilerinden oluşması yolunda bir eğilim ortaya çıkmıştır. Türkiye, bazı diğer ülkelerle birlikte hem konferansın başında kabul olunan ilkelere, hem de hukuka aykırı gördüğü bu eğilime konferansın bitiminde de karşı çıkarak komitenin belirli ülkelerin delegelerinden oluşması kararının önüne geçmiştir. Türel, bu karara rağmen büyük devletlerin konferans dağıldıktan sonra yalnız kendilerinin temsil edildiği komite fikrini hayata geçirip, Amerika Hükümetiyle doğrudan temasa geçtiklerini hatırlatmış, bu iddiasına delil olarak da 1947 yılı Aralık ayında İcra Komitesi'nin bir kısım üyesinin Washington'da ki temaslarına dair haberleri göstermiştir. Türel'e göre konferansın ikinci aşaması olarak gördüğü bu safha konferansın sürdüğü birinci safhasından çok daha önemliydi ve ABD yardımından yararlanma şansı ikinci safhada konuya verilecek önem ve gösterilecek ilgi ile doğru orantılı olacaktı. Türel'e göre konferansın başından beri katılımcı ülkeler arasında ayırım gözetme eğilimi çeşitli vesilelerle kendini göstermişti. Önce, İşbirliği Komitesinin konferansa katılan devletlerden yalnız bir kısmının delegelerinden oluşması teklif edilmiş, Türkiye Baş Delege Menemencioğlu ve diğer bazı delegasyonların itirazı üzerine bu teklif geri alınmıştı. Fakat bu sefer de yalnız beş ülkenin temsilcilerinden oluşan İcra Komitesi, adeta İşbirliği Komitesi'nin yerine geçip fiilen onun yetkilerini kul-

48 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 41-42.

49 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 42-43.

lanmış böylece İşbirliği Komitesinin konferansa katılan devletlerden yalnız bir kısmının delegeleriyle kurulması teklifi dolaylı da olsa gerçekleşmişti. Türel'e göre Türkiye, İşbirliği Komitesinin bundan sonraki faaliyetleriyle daha yakından ilgilenmeli ve yardıma karar verildikten sonra kurulacak ve görevi yardımın uygulamadaki sonuçlarını, elde edilecek ilerlemeleri takip etmek ve yardımı paylaşmak olan geçici komisyonun çalışmalarına daha teşkilatlı ve faal olarak katılmalıydı. Türkiye'nin ABD'nin yapacağı yardımdan hakkıyla faydalanması iki hükümet arasında bugün iyi bir seviyede olan dostluk ilişkilerinin devamına ve Türkiye'nin konferansın bitmesinden sonraki çalışmalarına bağlıydı.⁵⁰

Türel'in Raporla İlgili Genel Değerlendirmeleri

Ali Rıza Türel raporunun sonuç bölümünde konferansı başarılı bulduğunu belirtmiş, raporu şimdiye kadar benzeri görülmemiş bir Avrupa dayanışmasının eseri olarak yorumlamış, konferansa katılan ülkelerin içinde buldukları durumu rapora objektif bir şekilde yansıttıklarını ve sorunların çözümü konusunda alınması gereken önlemleri ve kalkınma şartlarını belirlediklerini vurgulamıştır. Türel, yapılacak işlerin fazlalığından bahsedip bunların ancak dört yılda tamamlanabileceğini belirtmiştir. Konferansa katılan ülkelerin öncelikli amacının üretimin artırılması olduğunu belirten Türel, bunun ülkelerin sıkı ve devamlı bir yardımlaşma ve işbirliği içerisinde olmalarıyla gerçekleşebileceğini savunmuştur. Üretimi artırmak ve işbirliği için öncelikle malî dengenin sağlanması gerektiğinden bahseden Türel, Avrupa'nın bozuk ödemeler dengesi durumunun, ülkelerin kendi çabalarıyla ve yapacakları işbirliği ile değil dışarıdan eşya ve hizmet ithali şeklindeki güçlü bir yardımla düzelebileceğini vurgulamış, dünyada böyle bir yardımı ancak ABD yapabileceğini savunmuştur.⁵¹

Türel, ödemeler dengesi açığının dış yardımla kapatılması halinde, ülkelerin 1951 yılı sonunda ekonomik durumlarını düzeltmiş ve yardıma ihtiyaç duymadan vatandaşlarına normal bir yaşama seviyesi sağlamış olacaklarını vurgulamıştır. ABD yardımının ana ihtiyaç maddeleri üzerinden belirlendiğini belirten Türel, dört yılın sonunda gıda maddeleri ithalatının ancak savaştan önceki tüketim seviyesinin altında bir ihtiyacı karşılamaya yeteceğini ve ana ihtiyaç maddeleri haricindeki benzin, dokuma eşyaları ve gıda maddeleri kullanımının karneye bağlanabileceği ihtimalini gündeme getirmiştir. Yardım miktarının 1948 yılı için sekiz milyar dolar olacağını ve yıldan yıla azalarak, 1951'de üç buçuk milyar dolara ineceğini hatırlatan Türel, ABD'nin yardımı yapacağına inandığını ve yardımının gerçekleşmemesinin Avrupa ve hatta bütün dünya için felakete neden olacağını savunarak yeni dünya düzeni içerisinde ABD'nin oynayacağı hayati role dair inancını dile getirmiştir. Avrupa ülkelerinin çoğunun ödemeler dengesi durumunun, ekonomik kalkınmaya imkân vermeyecek

50 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s.43-45.

51 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s. 46-47.

Gazi

Akademik
Bakış

127

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

derecede kötü olduğunun tekrarlayan Türel, dolar kaynakları gittikçe azalan bu ülkelerin Amerikadan gelen gıda maddeleri ile temel ihtiyaç eşyalarını bile alamadıklarını belirtip, ana ihtiyaç maddelerinin ithalâtına bile yeni sınırlamalar koymak zorunda kaldıklarını hatırlatmıştır.

Bu gidişle Avrupa ülkelerinin stoklarının tamamıyla eriyeyeceğini ve bunun bir felakete yol açacağını iddia eden Türel, bu durumda kalkınma programını uygulama imkânının da kalmayacağını ve bugün çalışmakta olan sanayinin de hammadde ve yakacak yokluğundan dolayı, yavaş yavaş duracağını savunmuştur. Ekonomik alanda yaşanacak felaketin siyasî kargaşaları ve toplumsal olayları tetikleyeceğinin altını çizen Türel, bunun Avrupa'yı komünizmin yayılmasına ve yerleşmesine müsait bir duruma getireceğini iddia etmiştir. Türel, Avrupa'da yaşanacak bir ekonomik krizin Amerika kıtasını da etkileyeceğini ve bunu siyasî ve toplumsal buhranların takip etmesi halinde dünyanın ve medeniyetin tehlikeye düşeceğini belirtmiş ve bu tehdidin ABD'yi Avrupa kıtasına yardıma zorlayan en büyük neden olduğunu vurgulamıştır. ABD yardımının ikinci nedeninin bu ülkenin Avrupa devletleriyle olan yoğun ticari ilişkileri olduğunu ifade eden Türel, ABD'nin sahip olduğu zenginliğe rağmen Avrupa ekonomisinin bugünkü haline kayıtsız kalamayacağını savunmuştur.

ABD'nin kıtaya önemli miktarda gıda maddesi, petrol ve kauçuk gibi ham maddeler ve sanayi mamulleri ihraç ettiğini, karşılığında da Avrupa'dan çeşitli ürünler ithal ettiğini hatırlatmıştır. Satın alma gücü azalmış bir Avrupa'nın, ABD ekonomisini önemli ölçüde olumsuz etkileyeceğini savunan Türel, yardım konusunda etkili olan bir diğer faktörün de insani duygular olduğunu iddia etmiştir. ABD'nin savaştan hemen sonra İngiltere, Fransa gibi ülkelere ekonomilerini düzeltmek ve kalkındırmalarına yardımcı olmak için kısmi ve dağıntık yardımlar yaptığını hatırlatan Türel, yardımların bahsedilen ülkelerde 1946 yılında sınırlı bir rahatlama sağladığını fakat bu ülkelerin durumunun 1947 yılında yeniden bozulduğunu belirtmiştir.

Her hükümetin içeride yapacağı çalışmalar yanında milletlerarası işbirliğine ve geniş bir dış yardıma olan ihtiyacına tekrar değinmiş ve Avrupa'nın ancak bu şekilde düze çıkabileceğini savunmuştur. Türel göre ABD bu gerçeği gördüğü için Avrupa'ya kısmî yardımlar yapmak yerine kıtadaki ülkeleri, ortak bir kalkınma planı hazırlamağa ve bu planı gerçekleştirmek için kendisinden gerekli yardımı istemeğe davet etmiştir.

Türel Avrupa ekonomilerinin, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortak kalkınma planı hazırlanmaması ve ABD'nin gönderdiği ödünç gıda yardımlarıyla durumun düzelebileceği düşüncesi nedeniyle krize girdiğini savunmuş, İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı güçlüklerin Birinci Dünya Savaşına göre çok daha çetin ve muğlak olduğunu hatırlatarak benzer yanlışların tekrar edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Türel, yaşanan sıkıntıların üstesinden ancak

Görüş

yılda on milyar dolarlık ödemeler dengesi aktifi bulunan ABD'nin öncülük edeceği bir plan sayesinde gelineceğini iddia etmiş, Avrupa'nın, ekonomik, politik ve sosyal çöküntülerden kurtarılmasının ABD'nin elinde olduğunu savunmuştur.⁵²

Sonuç

Raporunda ki ifadelerden de görüldüğü üzere Türel, konferansın toplanma amacı ve çalışmalarına büyük önem atfetmiştir. Marshall Planı'nın konferansta hazırlanan nihai rapor doğrultusunda uygulamaya konulduğu ve planın başarılı olduğu düşünülürse Türel'in konferansa önem atfeden görüşlerinin büyük oranda isabetli olduğu söylenebilir.

Türel, Avrupa'nın büyük ölçüde ABD'nin yapacağı yardımlarla ayağa kalabileceğini düşünmüş, bu yardımcı yapılmaması halinde kıtanın ve dünyanın bir koasa sürükleneceği tezini savunarak yeni dünya düzeninde ABD'nin kilit bir rol oynayacağına dair tespitlerde bulunmuş, mevcut duruma ABD penceresinden bakmıştır.

Türel, konferansı Avrupa dayanışması çerçevesinde tarihi olarak nitelendirerek kıtanın geleceği açısından birlikte hareket etmenin önemine dikkat çekmiştir. Bir kısım Avrupa ülkesinin 1951 yılında Schuman Planı'nı kabul edip Avrupa Kömür Çelik Birliği'ni kurmaları ve bu birlikteliğin günümüzde Avrupa Birliği ismiyle yoluna başarılı bir şekilde devam ettiği düşünülürse Türel'in Avrupa dayanışmasının önemi hakkındaki görüşlerinin de gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.

Türel, raporunda bazı Avrupa devletlerinin Paris'te bir araya gelmesini, SSCB ve ondan kaynaklanan komünizm tehlikesine karşı da etkili olabilecek bir girişim olarak görmüş ve bu açıdan da konferansın uzlaşmayla sonuçlanması gereğinin altını çizmiştir. Yine konferans boyunca bazı Avrupalı devletlerle ABD arasındaki bir kısım görüş farklılıklarına da bu çerçevede çözüm odaklı yaklaşmış ve taraflar arasında bir orta yolun bulunması gerektiğini savunmuştur.

Şüphesiz bunlar Türel'in şahsi görüşleri olmakla birlikte Türkiye'nin de Soğuk Savaş'ın başındaki tezleriydi ve Türel, hükümet tarafından bu tezleri açıklaması ve savunması için Paris'e gönderilmişti.

Rapordaki ifadeleri doğrultusunda Türel konferans boyunca hem Türkiye'nin görüşlerini anlatmış hem de taleplerini dile getirmiştir. Türel'in raporunda ifade ettikleri çerçevesinde konferansın Türkiye açısından olumlu geçtiği söylenebilir. Konferansta Türkiye'nin birçok talebi dikkate alınırken gerçekleşmeyen talepleri noktasında da Türk delegasyonu durumu düzeltmek için

52 Cumhuriyet Arşivi 30-1-0-0 / 60 - 368 - 14, s.47-50.

Gazisi

Akademik
Bakış

129

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

büyük çaba sarf etmişlerdir. Türk delegasyonu bunu büyük oranda Ankara ile iletişim halinde yapmaya çalışmış iletişimin kesildiği ve Ankara'nın görüşlerini Paris'e geç ulaştığı durumlarda Türkiye'nin geleneksel politikası çerçevesinde görüş bildirme yoluna gitmiştir.

Kaynaklar Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Kitap ve Makaleler

ARMAOĞLU, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul 2012.

BEST, Antony vd., 20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi, (çev. Taciser Ulaş Belge), Siyasal Kitapevi, Ankara 2015.

Committee of European Economic Co – Operation, Volume I, General Report Paris September 21, 1947, Department of State, Publication 2930, European Series 28, September 1947.

ERHAN, Çağrı, ABD ve NATO'yla İlişkiler, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (editör Baskın Oran), C.1:1919 -1980, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

ERHAN, Çağrı, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1996, S. 1-4, C. 51, s. 275 -287.

GÖNLÜBOL, Mehmet vd., Olaylarla Türk Dış Politikası 1945-1965 Dönemi, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014.

GÜNEŞ, İhsan, Türk Parlamento Tarihi TBMM – V. Dönem, 1935 – 1939, C. II, (Özgeçmişler) Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 26, Ankara 2000.

GÜRÜN, Kâmuran, Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983.

HOOK, Steven W. - Spanier John, Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze, (çev. Özge Zihnioğlu Tanırlı), İnkılap Kitapevi, İstanbul 2014.

JUDT, Tony, Savaş Sonrası 1945 Sonrası Avrupa Tarihi, (çev. Dilek Şendil), İstanbul 2009.

KISSENGER, Henry, Diplomasi, (çev. İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 2002.

ROBERTS, J. M, Avrupa Tarihi, (çev. Fethi Aytuna), İnkılap Kitapevi, İstanbul 2010.

SANDER, Oral, Siyasi Tarih 1918-1994, İmge Yayınları, Ankara 1998.

STALEY, Eugene "The Economic Implications of Lend – Lease" The American Economic Review, vol.33, No.1, Part 2, Supplement Papers and Proceedings of The Fifty Fifth Annual Meeting of American Economic Association (March 1943), s. 362-376.

Görüş

Akademik
Bakış

130

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

STEPHEN, J. Lee, Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980, "Batı Avrupa'da İktisadi ve Sosyal Bütünleşme" 1945-80, (çev. Savaş Aktur), Dost Kitapevi, Ankara 2002.

STONE, Oliver - KUZNİCK Peter, ABD'nin Gizli Tarihi, (çev. Türkan Çolak), Profil Yayınları, İstanbul 2015.

The Department of State Bulletin, 15 June 1947, Vol. XVI. No:415, Publication:2843, US. Government Printing Office, Washington DC.

The Department of State Bulletin, 23 March 1947, Vol. XVI. No:403, Publication: 2786, US. Government Printing Office, Washington DC.

The Department of State Bulletin, 30 July 1944, Vol. XI. No:266, Publication:2155, US. Government Printing Office, Washington DC.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Ulus

Extended Abstract

The balance of power after the WWII has been reshaped and the US and USSR have become two new great powers. Hence the world has become bipolar. The USSR, when the WWII ended has taken the control of the Balkans and the crucial part of the East Europe.

Though these countries are independent officially, ruled by communism and implemented similiar policies with the USSR. The US has worried about the new case in the Balkans and the Eastern Europe and has moved to prevent the rest of Europe from being taken by the USSR. To this end, The US has declared the Truman Doctrine to help Turkey and Greece which are under the threat of the USSR and then declared the Marshall Plan aiming at raising Europe economically. The aim of the Marshall Plan to raise Europe which is on the verge of economical collapse due to the WWII and prevent the domination of the USSR in the continent.

The US has promised to help all countries including the USSR economically. But, as expected, the USSR and its satelittes have denied joining to the plan. sixteen European countries, in accordance with the Marshall Plan has accepted to benefit from the help and joined the plan. These countries are the ones which are moving with US in the bipolar world, ruled by democracy or would-be democracy.

The delegates of the sixteen countries has assembled in July 1947 in Paris and the Conference for European Economic Cooperation has started. The aim of the congress was to assess the needs of the countries and the report it to the US. The congress has issued a report on the needs in 1947 of September and the Marshall Aid which was planned to continue four years has started.

Gazi

Akademik
Bakış

131

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020

One of the countries under the Soviet threat after the WWII was Turkey. The USSR has demanded the control over the straits and some lands in Northeastern Anatolia. Turkey has decided to move with the US in the new world order and benefited from the Truman Doctrine. Then Turkey has declared to benefit from the aids coming with the Marshall Plan and reported her needs in the Conference for European Economic Cooperation in Paris. This step has become the sign of the convergence policy of Turkey and the importance of the cooperation with Europe. Turkey has been represented by a committee headed by Numan Menemencioğlu in the conference. The Republican People's Party Konya deputy Ali Rıza Türel has become the second delegate of the committee. Türel has presented a detailed report about the congress to the government. In his report, Türel has told the process of the emergence of the Marshall Plan then, given information about the assembling process, opening and organization structure and working phases of the Congress for European Economic Cooperation. Türel also evaluated the report with regard to Turkey. In the article Türel's report has been taken in detail and Türel's view about the Marshall Plan and the Conference for European Economic Cooperation has been showed. This approach is also the official approach of the Turkey on the issue. As seen in the report, Türel has adopted the Conference for European Economic Cooperation and the Marshall Plan. To Türel the raise of Europe economically and stand against communism threat depended on the cooperation of European states and the aid of the US. The interests of European countries that joined the congress and the US were common and they could give the world a new shape.

Gazisi

Akademik
Bakış

132

Cilt 14
Sayı 27
Kış 2020